Ahmed Mandžić
Emir Humo
Marko Zirojević
Istraživačko-razvojni centar za automatiku "ENERGOINVEST", Sarajevo

Rad nagradjen na XIII Konferenciji ETAN-a

OPTIMIZACIJA DNEVNOG DISPEČINGA SISTEMA HIDRO I TERMOELEKTRANA

1. Uvod i formulacija problema

U toku posljednjih petnaest godina problem ekonomičnog korišćenja uglja u termoelektranama i vode iz akumulacija hidroelektrana postao je predmet intezivnih naučnih istraživanja /1/. Brižljivom analizom elektroenergetskog sistema i primjenom odgovarajućih metoda optimizacije mogu se postići uštede značajne za privredu svake zemlje. Prilikom izučavanja ekonomičnosti zajedničkog rada sistema hidro i termoelektrana neophodno je razmotriti slijedeća dva aspekta ovog problema:

a) dugoročno planiranje
b) kratkoročno planiranje

Zadatak dugoročnog planiranja odnosi se na prognoziranje padavina i raspoloživih količina vode u akumulacijama hidroelektrana za najmanje godinu dana unaprijed i ima za cilj da utvrdi raspoloživu količinu vode kojom se može računati u datom dužem vremenskom periodu.

Kratkoročno planiranje, koje je predmet ovog rada, ima za cilj odredjivanje raspodjele snaga medju hidro i termoelektranama u sistemu radi zadovoljenja potrošnje u svakom datom kraćem periodu vremena. Ovaj vremenski period je jedan sat ili jedan dan.

Cilj kratkoročnog planiranja, odnosno odredjivanja optimalnog dispečerskog plana rada izvora, sastoji se u tome da se za datu potražnju snage po satima u toku 24 sata nadje takva raspodjela snaga medju hidro i termoelektranama, koja daje minimum troškova rada termoelektrana u sistemu. Pri tome je data količina vode koja stoji na raspolaganju hidroelektranama za potrošnju u toku 24 sata. Takodje su poznate karakteristike termoelektrana (troškovi u zavisnosti od proizvedene snage) i hidroelektrana (potrošnja vode u zavisnosti od proizvedene snage), kao i parametri koji odredjuju gubitke snage u mreži. U matematičkoj formi problem ima slijedeću formulaciju: Potrebno je naći snage $P_{n,i}$, $n=1,2,\dots h, h+1,\dots e$; $i=1,2,\dots 24$ tako, da ukupni troškovi rada termoelektrana

$$F=\sum_{n=h+1}^{e}\sum_{i=1}^{24} F_{ni}(P_{ni}) \qquad (1)$$

budu minimalni uz slijedeća nametnuta ograničenja:

- da ukupna proizvedena snaga hidro i termoelektrana pokriva zadanu potražnju i gubitke snage u mreži

$$\sum_{n=1}^{e} P_{n,i} = P_{k,i} + P_{g,i} \qquad i=1,2,\dots 24 \qquad (2)$$

- da se snaga svake elektrane nalazi unutar tehničkih ograničenja

$$P_{min,n} \leq P_n \leq P_{max,n} \qquad n=1,2,\dots e \qquad (3)$$

- da je data raspoloživa količina vode za svaku hidroelektranu u toku 24 sata

$$Q_n=\sum_{i=1}^{24} \bar{Q}_{n,i} = K_n \qquad n=1,2,\dots h$$

Prilikom rješavanja ovog zadatka smatraće se da su zadani sli-jedeći podatci i karakteristike elektrana:

1) zavisnost srednjeg protoka od srednje snage na izlazu svake elektrane u aproksimativnoj formi polinoma drugog reda

$$Q_n(P_n)=Q_{0,n}+W_nP_n+g_nP_n^2 \qquad n=1,2\dots h \qquad (5)$$

2) zavisnost specifičnih troškova termoelektrane od proizvedene snage u aproksimativnoj formi polinoma drugog reda

$$F_n(P_n)=F_{0,n}+t_nP_n+f_nP_n^2 \qquad n=1,2\dots h \qquad (6)$$

3) tehnički minimumi i maksimumi proizvodnje svake elektrane $P_{min,n}$ i $P_{max,n}$.

4) raspoloživa dnevna količina vode za svaku hidroelektranu K_n

5) gubici u mreži dati su u obliku kvadratne forme

$$P_{g,i} = \sum_{m=1}^{e} \sum_{n=1}^{e} B_{m,n} P_{m,i} P_{n,i} \qquad (7)$$

gdje su $B_{m,n}$ ($B_{m,n} = B_{n,m}$) konstante koje karakterišu prenosnu mrežu.

Još se predpostavlja da termoelektrane rade u toku svih 24 sata pa se troškovi puštanja u rad i zaustavljanja ne uzimaju u obzir.

U ovom radu za sračunavanje optimalne raspodjele korišćen je metod $B_{m,n}$ koeficijenata /2/. Postupajući na način dobro poznat iz metode Lagrangeovih multiplikatora formira se, na osnovu originalnog kriterijuma (1), ograničenja tipa jednakosti (2) i (4) i multiplikatora λ_i i γ_n; n=1,2,..h, i=1,2,..24 nova kriterijumska funkcija

$$\phi = \sum_{n=h+1}^{e} \sum_{i=1}^{24} F_{n,i}(P_{n,i}) + \sum_{i=1}^{24} \lambda_i \left(P_{k,i} + P_{g,i} - \sum_{n=1}^{e} P_{n,i}\right) + \sum_{n=1}^{e} \gamma_n \left(\sum_{i=1}^{24} \bar{Q}_{n,i} - K_n\right) \qquad (8)$$

Optimalna raspodjela snage dobiva se iz uslova da (8) ima minimum

$$\frac{\partial \phi}{\partial P_{n,i}} = 0 \qquad \begin{array}{l} n = 1,2,\cdots h, h+1, \cdots e \\ i = 1,2,\cdots 24 \end{array} \qquad (9)$$

Uvodeći u ovaj sistem jednačina relacije (5), (6) i (7) dolazi se do dobro poznatog sistema koordinacionih jednačina

$$\gamma_n \left(g_n P_{n,i} + W_n\right) + \lambda_i \left(2 \sum_{m=1}^{e} B_{m,n} P_{m,i}\right) = \lambda_i \qquad n = 1,2,\cdots h \qquad (10)$$

$$f_n \cdot P_{n,i} + t_n + \lambda_i \left(2 \sum_{m=1}^{e} B_{m,n} P_{m,i}\right) = \lambda_i \qquad \begin{array}{l} n = h+1, h+2, \cdots e \\ i = 1,2,\cdots 24 \end{array} \qquad (11)$$

2. Algoritam rješavanja koordinacionih jednačina

Koordinacione jednačine (10) i (11), zajedno sa jednačinama ograničenja (2) i (4), su sistem nelinearnih jednačina. Ovaj sistem ima (e+1) x 24 + h jednačina iz kojih je potrebno izračunati isto toliko nepoznatih: snage svake elektrane za svaki sat, λ i za sve sate iδ_n , za sve elektrane. S obzirom na broj jednačina i na njihovu nelinearnost usvojen je iterativni postupak za rješavanje tog sistema. Usvojeni algoritam za ovaj iterativni postupak prikazan je, u svojoj osnovi, logičkim dijagramom na slici 1. Ako se fiksiraju λ_i i δ_n koordinacione jednačine postaju sistem linearnih jednačina. U početku se pretpostave vrijednosti za λ_i i δ_n pa se rješava sistem linearnih jednačina po snagama (podprogram za snage). Zatim se provjerava da li je ostvaren uslov bilansa snaga (2) i u zavisnosti od toga modifikuje se λ_i (petlja za λ), sve dok taj uslov ne bude zadovoljen. Ova procedura se ponavlja za sve sate (petlja za sate). Iz dobijenih snaga hidroelektrana u toku dana izračunavaju se potrebne količine vode i uporedjuju se zadanim za svaku hidroelektranu. U zavisnosti kako su ispunjeni ovi uslovi, t.j. ograničenja (4), modifikuju se δ-e za svaku hidroelektranu i cio se gornji postupak ponavlja sve dok ne budu zadovoljena ograničenja za potrošnju vode (petlja za δ). Tako dobijene vrijednosti snaga predstavljaju optimalnu dnevnu raspodjelu i štampaju se.

Detaljnije ćemo objasniti usvojenu proceduru unutar svake pomenute petlje.

2.1. Rješavanje sistema linearnih jednačina

Za rješavanje sistema linearnih jednačina usvojen je Gauss-Seidel-ov iteracioni postupak.

Koordinacione jednačine (10) i (11) napišimo u obliku:

gdje je: $$P_{n,i} = P_{n,i} + \frac{\lambda_i - D_n - 2\lambda_i \sum_{m=1}^{e} B_{m,n} \cdot P_{n,i}}{C_n + 2\lambda_i B_{n,n}} \qquad \begin{array}{l} n = 1,2,\dots e \\ i = const \end{array}$$

U svakoj iteraciji izračunavaju se redom snage $P_{n,i}$ n=1,2....e uzimajući u obzir vrijednosti snaga iz prethodne iteracije. Za početne vrijednosti snaga uzimaju se odgovarajući tehnički minimumi ($P_{n,i} = P_{min,i}$ n=1,2,...e). Ovaj postupak se ponavlja sve dok apsolutna vrijednost sume razlika izmedju vrijednosti snaga u jednoj iteraciji i odgovarajućih vrijednosti iz prethodne iteracije ne bude manja od zadanog malog broja ε_1.

Postupak je modifikovan tako da uzima u obzir ograničenja: $P_{min,n} < P_{n,i} < P_{max,n}$ $n=1,2...e$ koja nisu uzeta pri izvodjenju koordinacionih jednačina (jer su ovo ograničenja tipa nejednakosti). Snazi, čije rješenje ne zadovolji ovo ograničenje daje se granična vrijednost (maksimalna ili minimalna) i kod ispitivanja konvergencije u toj iteraciji ona se ne uzima u obzir.

2.2. Izračunavanje λ_i

Pošto se u podprogramu za snage odrede vrijednosti snaga, koje za odredjene λ_i i γ_n (n=1,2...h) zadovoljavaju koordinacione jednačine (10) i (11) izračunavaju se gubitci po formuli (7).

Zadovoljenje jednačine ravnoteže:

$$Y_i = \sum_{n=1}^{e} P_{n,i} - P_{k,i} - P_{g,i} = 0$$

zavisi od vrijednosti $_i$ t.j. dobija se funkcija $Y_i - Y_i(\lambda_i)$. Potrebno je naći takvu vrijednost za λ_i da y bude jednako nula. Radi toga se unutar petlje za λ počevši od neke početne vrijednosti računa (preko podprograma za snage) ova funkcija za niz vrijednosti λ_i uz konstantan prirast $\Delta\lambda$ sve dok se ne dobiju dvije uzastopne vrijednosti funkcije suprotnih znakova. Predznak za $\Delta\lambda$ zavisi od znaka y=a. Kada se otkrije interval $(\lambda_i, \lambda_i + \Delta\lambda)$ u kome funkcija Y mijenja znak, onda se metodom "regula falsi" nalazi ona vrijednost λ_i koja daje nultu vrijednost funkcije y sa unaprijed zadanom tačnošću (ovdje se opet koristi podprogram za snage).

2.3. Petlja za sate

Multiplikator λ_i i=1,2,...24 različit je u svakom satu, pa se postupak njegovog računanja ponavlja za sve sate. U ovoj petlji računaju se još (iz snaga hidroelektrana) odgovarajući srednji protoci za svaki sat po formuli:

$$Q_{n,i} = g_n \frac{P_n^2}{2} + w_n \cdot P_n + Q_{o,n} \qquad \begin{array}{l} n = 1,2,\cdots h \\ i = 1,2,\cdots 24 \end{array}$$

pa se onda oni sumiraju i dobije se za svaku hidroelektranu srednji protok na dan:

$$Q_n = \sum_{i=1}^{24} Q_{n,i} \qquad i = 1,2,\cdots h$$

2.4. Izračunavanje γ_n

Potrebno je modifikovati sve γ_n da bi se zadovoljila ograničenja (4). Kao što se vidi, ovo nije tako jednostavno s obzirom da su snage svake hidroelektrane, a odatle i potrošnja vode funkcije svih γ n=1,2,...h, to jest imamo:

$$Q_n = Q_n(\gamma_1, \gamma_2, \dots \gamma_n) \qquad n = 1,2,\dots h$$

Razvijanjem ove funkcije u Tajlorov red oko proizvodnje, u ovom slučaju poznate, tačke dobije se sistem jednačina:

$$\Delta Q_n = \left(\frac{\partial Q_n}{\partial \gamma_1}\right)_{\gamma_1} \cdot \Delta\gamma_1 + \left(\frac{\partial Q_n}{\partial \gamma_2}\right)_{\gamma_2} \cdot \Delta\gamma_2 + \dots + \left(\frac{\partial Q_n}{\partial \gamma_n}\right)_{\gamma_n} \cdot \Delta\gamma_n + \text{članovi višeg reda} \quad n=1,2,\dots h$$

Kada se odbace članovi višeg reda dobije se sistem od h linearnih jednačina. Ako se u ovom sistemu uzme da je $\Delta Q_n = K_n - Q_n$ odstupanje utrošene od zadane količine vode, sistem se može riješiti po $\Delta\gamma_n$ što daje približne vrijednosti za korekciju γ_n.

Da bi se gornji sistem mogao riješiti potrebno je poznavati matricu koeficijenata, tj. sve parcijalne izvode u datoj tački. Ovi se sračunavaju u parcijalnoj petlji, koja obuhvata cijelu petlju za sate, s tim što se daje proizvoljan dovoljno mali prirast $\delta\gamma_n$ odredjenom γ_n, a ostali se pri tome drže konstantnim. Prolaza kroz parcijalnu petlju ima onoliko, koliko ima hidroelektrana. Dobijeni prirasti potrošnje vode $\delta Q_{i/n}$ i=1,2....h ; n = 1,2....h kada se podijele sa odgovarajućim prirastima $\delta\gamma_n$ formiraju elemente matrice koeficijenata pomenutog sistema jednačina za korekciju γ_n, n = 1,2.....h.

Kada je formiran, ovaj sistem jednačina rješava se Gauss-Seidel-ovim iterativnim postupkom i dobiju se vrijednosti $\;_n$, koje treba dodati na γ_n n= 1,2....h.

Sa tako dobijenim vrijednostima γ_n ponavlja se čitava procedura sve dok ne bude zadovoljeno ograničenje (4) sa unaprijed zadanom tačnošću.

Tako dobijena raspodjela sna... elektrana predstavljaće optimalnu raspodjelu i time je zadatak završen.

2.5. Rezultati i iskustva pri testiranju programa

Program je testiran na primjeru sistema od jedne hidroelektrane i jedne termoelektrane. Podaci o sistemu uzeti su iz literature /4/, a rezultati su pokazani na dijagramu sl.2. i tabeli I. Program je izradjen na jeziku FORTRAN II i može da se koristi za bilo koji razuman broj termo i hidroelektrana.

Dužina rada računara zavisi u velikoj mjeri od predpostavljenih početnih vrijednosti. multiplikatora . Ove početne vrijednosti se mogu preciznije odrediti poslije puštanja programa za jedan odredjeni sistem, time se može znatno smanjiti vrijeme računanja. Odvijanje programa (sa kompiliranjem) na računaru Bull-gama 30 sa pomenutim podacima trajalo je 10 minuta.

3. Literatura

/1/ L.K. Kirchmayer "Economic Operation of Power Systems", John Wiley, Inc., New York 1958.

/2/ P.L. Dandeno "Hydrothermal Economic Scheduling - Computing Experience with Coordination Equations", Power Apparatus and Systems, February 1961, pp 1219-1228.

/3/ S.T. Despotović "Matematički modeli u analizi elektroenergetskih sistema" Zajednica jugoslovenske elektroprivrede, Beograd, 1965.

/4/ B.Bernholtz, L.J. Graham "Hydrothermal Economic Scheduling" Part I. Solution by Incremental Dynamic Programing, Power Apparatus and Systems, December 1960.

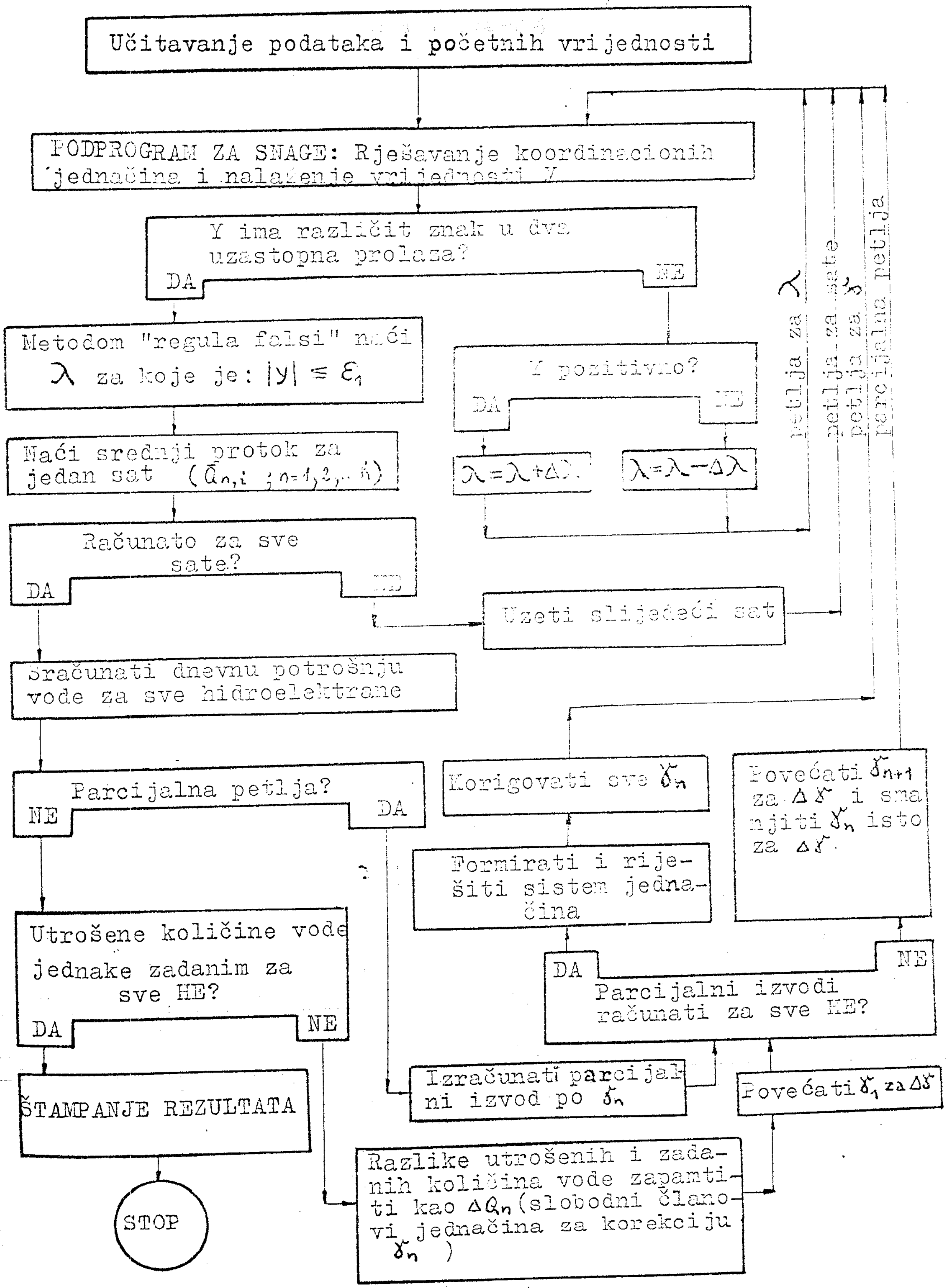

Sl.1. PRINCIPIJELNI LOGIČKI DIJAGRAM

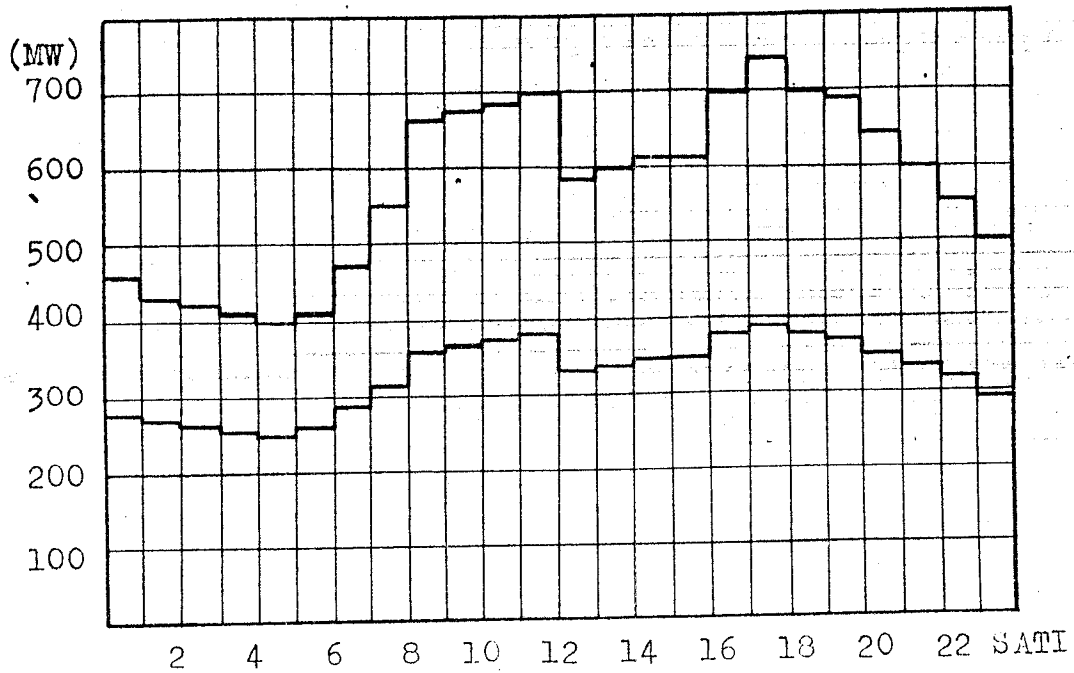

Sl.2. Dijagram potražnje snage i optimalna raspodjela snage hidroelektrane

SATI	POTRAŽNJA	SNAGA HE	SNAGA TE	GUBICI
1	460.0	274.77987	199.83517	14.42052
2	430.0	262.43685	180.72806	12.91269
3	420.0	258.25904	174.28162	12.23566
4	410.0	254.13658	167.93094	11.95140
5	400.0	250.01469	161.59135	11.48969
6	410.0	254.13545	167.92921	11.95127
7	470.0	278.91306	206.25503	14.94648
8	550.0	311.81722	257.73029	19.51304
9	660.0	357.24999	329.92367	26.94392
10	670.0	361.66944	337.01679	27.73751
11	680.0	365.40209	343.01757	28.41764
12	700.0	373.65253	356.31360	29.95316
13	580.0	324.27797	277.39846	21.42001
14	600.0	332.49464	290.42422	22.73150
15	610.0	336.58501	296.92373	23.40041
16	610.0	336.58501	296.92373	23.40041
17	700.0	373.64953	356.30864	29.95258
18	740.0	382.00000	390.72158	32.50688
19	700.0	373.64953	296.30864	29.95258
20	690.0	369.56909	349.72718	29.18762
21	640.0	349.00488	316.72284	25.49709
22	600.0	332.52287	290.46730	22.73602
23	550.0	311.90456	257.86641	19.52602
24	500.0	291.29447	225.54410	16.58537

TABELA I   Optimalna dnevna raspodjela snaga